

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

(11)

Η διαδρομή της γνώσης: από το
προμοντέρνο, στο μοντέρνο & το
μεταμοντέρνο

Συγκριτικός πίνακας

Στοιχεία	Προ-νεωτερικότητα (προμοντέρνο)	Νεωτερικότητα (μοντέρνο)	Μετα-νεωτερικότητα (μεταμοντέρνο)
Χρόνος	Πριν το 1600	Από τον Διαφωτισμό μέχρι τα μέσα του 20 ^{ου} αιώνα	Από τη δεκαετία του 1960 και μετά
Τόπος	Χωριό (μικρή αγροτική / κτηνοτροφική κοινωνία με επίκεντρο της εκκλησία)	Πόλη (αχανές / βιομηχανικό / απρόσωπο μέρος)	Μετα-πόλη (δεν αποτελεί γεωγραφικό τόπο αλλά ψηφιακό τρόπο διασύνδεσης των ανθρώπων)
Δεσμοί	φυσικοί (συγγένεια / έθιμα)	Νομικοί (θεσμοί)	Δικτυακοί (προσωπικοί και ψηφιακοί)

Συγκριτικός πίνακας (2)

Στοιχεία	Προ-νεωτερικότητα (προμοντέρνο)	Νεωτερικότητα (μοντέρνο)	Μετα-νεωτερικότητα (μεταμοντέρνο)
Κανόνες προσωπικής καταξίωσης	<ol style="list-style-type: none">1. Να εκπληρώνεις τις προσδοκίες των συγγενών και της κοινωνίας2. Να γίνεις γνήσιος εκφραστής και συνεχιστής των προγόνων3. Να αποφεύγεις την ντροπή4. Να υποτάσσεις τις επιθυμίες σου στο κοινό καλό	<ol style="list-style-type: none">1. Να αναδεικνύεις τις ικανότητές σου2. Να διατηρείς την ελευθερία της γνώμης σου3. Να χαράζεις τη δική σου πορεία4. Να διερωτάσαι και να αμφισβητείς	<ol style="list-style-type: none">1. Να γνωρίζεις και να φροντίζεις τα συναισθήματά σου2. Να αντλεις την μέγιστη ευχαρίστηση3. Να κάνεις σεβαστή τη «δική σου» αλήθεια4. Να μην χρειάζεται να λογοδοτείς για τις αντιφάσεις σου

Συγκριτικός πίνακας (3)

Στοιχεία	Προ-νεωτερικότητα (προμοντέρνο)	Νεωτερικότητα (μοντέρνο)	Μετα-νεωτερικότητα (μεταμοντέρνο)
Ατομικότητα	Υποταγμένη στις συλλογικότητες	Ανεξάρτητη	Θραυσματοποιημένη / κομματιασμένη [ο ψυχικός κόσμος μοιάζει σπασμένος σε πολλά κομμάτια / δεν υπάρχει κάποιο υλικό (όπως η λογική και η πειθώς) για να τα συγκολλήσει]
Συνθήκες διαβίωσης	Ανελευθερία	Αρνητική ελευθερία (έχει εξωτερικό χαρακτήρα / στοχεύει να μας απαλλάξει «από».....)	Θετική ελευθερία (έχει εσωτερικό χαρακτήρα / είμαστε ελεύθεροι αλλά δεν ξέρουμε «για» ποιον λόγο) /πολλαπλασιασμός των πηγών εξάρτησης (διαδίκτυο, ψώνια, ηλεκτρονικά παιχνίδια)

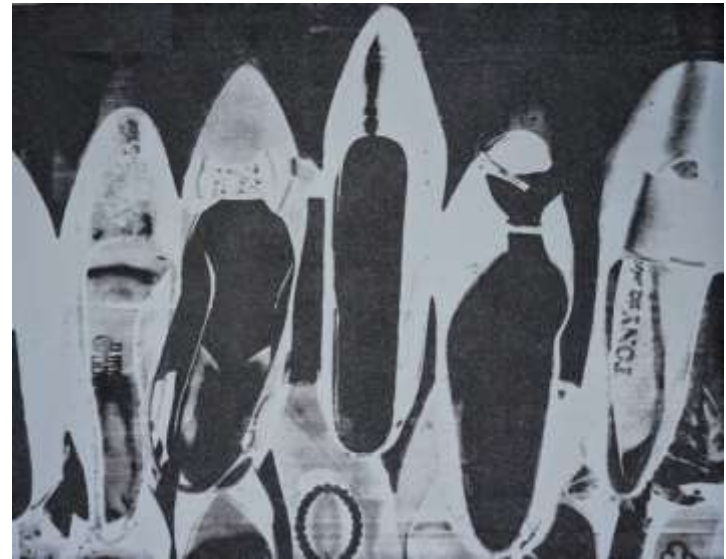
Συγκριτικός πίνακας (4)

Στοιχεία	Προ-νεωτερικότητα (προμοντέρνο)	Νεωτερικότητα (μοντέρνο)	Μετα-νεωτερικότητα (μεταμοντέρνο)
Έμφαση	Καθήκον	Λογική	Αισθήσεις
Μέσα	Καταπίεση	Επιχειρήματα / λογική	Γοητεία / αποπλάνηση
Προτεραιότητα	Πίστη	Πειθώς	Εμπειρία
Κυρίαρχο δημόσιο μέγεθος	Παράδοση	Ιδεολογία	Διαφήμιση (θάνατος των ιδεολογιών και των μεγάλων αφηγήσεων)

Προσοχή !!!

- Δεν υπάρχουν διακριτά όρια / κάποια στοιχεία της μιας περιόδου μπορούν να συνυπάρχουν ταυτόχρονα και στις άλλες
- Ελληνικό παράδοξο: προσαρμόσαμε τη νεωτερικότητα στις συνθήκες της προνεωτερικότητας (λ.χ. δημιουργήσαμε πολιτικά κόμματα τα οποία όμως λειτουργούν σε συνθήκες οικογενειοκρατίας)

Άσκηση ... Αισθητικής



Ποια στοιχεία του Προμοντέρνου, Μοντέρνου και Μεταμοντέρνου διακρίνετε στα «Παπούτσια» του Van Gogh και στο έργο του Andy Warhol από τη σειρά “Diamond Dust Shoes”;

Η αποδόμηση των μεγάλων αφηγήσεων

- Μα είναι δυνατόν να αρνηθούμε ανθρώπινα επιτεύγματα όπως η Επιστήμη;

Η απάντηση του Νίτσε (1)
(ενός από τους προπάτορες του
Μεταμοντέρνου)

Ο επιστήμονας είναι ένας ... «μεταμφιεσμένος»
ιερέας

Η επιστήμη αποτελεί τον **«πλέον ασυναίσθητο, αθέλητο, κρυφό και υποχθόνιο»** σύμμαχο του χριστιανισμού. Είναι αυτή που τον αναδόμησε, τον καλλώπισε, και τελικά τον κατέστησε απείρως ισχυρότερο – δηλ. **«πιο ασύλληπτο»**, **«πιο πνευματικό»** και **«πιο ελκυστικό»**.

Η απάντηση του Νίτσε (2)

- **ΕΡΩΤΗΜΑ:**

Μα πώς έγινε κάτι τέτοιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Με τους εξής 3 τρόπους:

Πρώτον, οι επιστήμονες «απέχουν πολύ από το να είναι ελεύθερα πνεύματα: γιατί εξακολουθούν να πιστεύουν στην αλήθεια ... μ' αυτήν είναι δεμένοι τόσο στενά και τόσο απόλυτα όσο κανείς άλλος ... αυτό που τους εξωθεί, αυτή η απόλυτη θέληση για αλήθεια, είναι η ... η πίστη σε μια μεταφυσική αξία, στην αξία της αλήθειας καθ' αυτήν»·

(δηλ. πιστεύουν ότι η αλήθεια έχει αξία από μόνη της)

Η απάντηση του Νίτσε (3)

Παρά λοιπόν τους ισχυρισμούς περί του αντιθέτου, η σύγχρονη επιστήμη και μαζί της όλοι μας εξακολουθούμε να **«παίρνουμε ακόμα τη φωτιά μας από τη φλόγα που άναψε μια χιλιόχρονη πίστη, αυτή η χριστιανική πίστη που ήταν και πίστη του Πλάτωνα»**

Γιατί;

Διότι ενώ πλέον δεν πιστεύουμε ότι **«ο θεός είναι η αλήθεια»** εν τούτοις εξακολουθούμε να πιστεύουμε στον ιερό, απόλυτο και αδιαπραγμάτευτο χαρακτήρα της. Με άλλα λόγια πιστεύουμε -τρόπον τινά- πως

«η αλήθεια είναι ... θεϊκή».

Η απάντηση του Νίτσε (4)

Δεύτερον, την αλήθεια αυτή την αναζητούμε μέσα από μια διαδικασία γενικεύσεων και απλοποιήσεων, με την πίστη ότι έτσι θ' ανακαλύψουμε την βαθύτερη ουσία και αιτία των πραγμάτων.

ΕΡΩΤΗΜΑ:

Είναι κακό αυτό;

Η απάντηση του Νίτσε (5)

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Ναι, διότι: Αφενός η πίστη αυτή είναι αυθαίρετη, καθόσον «**κάθε έννοια γεννιέται δια της εξίσωσης του άνισου**»

Αυτό που λ.χ. είναι για τους χριστιανούς το «δέντρο του Ιούδα» (δηλ. ο θάμνος με την ονομασία «Κουτσουπιά») για τους βοσκούς δεν είναι παρά τροφή για τις κασίκες.

(Πώς λοιπόν μπορούμε να εξισώσουμε αυτά τα δύο και να τους δώσουμε το ίδιο όνομα;)

Η απάντηση του Νίτσε (6)

Και αφετέρου: πιστεύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο, οφείλουμε να πιστέψουμε και στην ανώτατη ουσία όλων των ουσιών, την αιτία όλων των αιτιών (δηλ. σε μια υπέρτατη αρχή), πίσω από την οποία καραδοκεί η μορφή του υπερκόσμιου Πατέρα



Νίτσε: δεν θα «απαλλαγούμε ποτέ από τον θεό αφού πιστεύουμε στην γραμματική»

Η απάντηση του Νίτσε (7)

Τρίτον, στο πλαίσιο της παραπάνω πίστης, η αναζήτηση της γνώσης δεν στοχεύει στην αλήθεια αλλά στην επιβολή ενός νοήματος στα πράγματα



μετατρέπει το άγνωστο σε γνωστό, δηλ. σε κάτι οικείο και γνώριμο που πλέον δεν φοβόμαστε



Η αναζήτηση της γνώσης επιχειρεί, πίσω από την μάσκα της επιστήμης, να ξαναφέρει στον κόσμο αυτό που είχαμε κάποτε: την θαλπωρή του χαμένου παραδείσου....

Η απάντηση του Νίτσε (8)

- ΕΡΩΤΗΣΗ

- Τι είναι η αλήθεια για τον Νίτσε;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- Το θάρρος όχι μόνο να υπάρχουν αλλά και να μεγαλουργείς μέσα σε έναν κόσμο που δεν έχει νόημα.

- ΕΡΩΤΗΣΗ

- Τι είναι η πλάνη για τον Νίτσε;

Η απάντηση του Νίτσε (9)



13 Ιουνίου 1936, ο Χίτλερ επισκέπτεται μονάδα παραγωγής πολεμικών πλοίων στο Αμβούργο. Όλοι οι εργάτες σπεύδουν να τον τιμήσουν υπακούοντας στον ναζιστικό χαιρετισμό. Όλοι εκτός από τον **Αουγκούστ Λαντμέσερ** ο οποίος σταυρώνει τα χέρια του...

Η απάντηση του Νίτσε (10)

*Η πλάνη δεν είναι τύφλωση,
η πλάνη είναι ... δειλία*

Η «γνώση» στη Μοντέρνα και στη Μεταμοντέρνα εποχή (1)

Μοντέρνα εποχή / Νεοτερικότητα

1. Το εκκοσμικευμένο κίνημα του Διαφωτισμού απο-ιεροποίησε τη **Γνώση**



δεν την κατέχει πλέον κάποια «αυθεντία» (ιερέας ή μάγος) αλλά η επιστήμη που συνδέεται με τον εξορθολογισμό και την αντικειμενοποίηση (η επιστημονική αλήθεια είναι μία, μοναδική και αδιαμφισβήτητη)



Η γνώση απομακρύνεται από την «αφήγηση» (μύθο) ο οποίος πια θεωρείται ότι εκφράζει υποκειμενικές απόψεις και εκτιμήσεις

2. Η γνώση αποτελεί αυτοσκοπό / αποκτάται μέσω της εκπαίδευσης και οδηγεί στην πνευματική καλλιέργεια του ανθρώπου

Η «γνώση» στη Μοντέρνα και στη Μεταμοντέρνα εποχή (2)

Μεταμοντέρνα εποχή / Μετανεοτερικότητα

1. Ο κόσμος μας μοιάζει εφήμερος, κατακερματισμένος, χαοτικός και χωρίς συνέχεια → η γνώση έχει πλουραλιστικό χαρακτήρα



Δεν υπάρχει μία γνώση ή αλήθεια, αλλά πολλές



Απορρίπτεται τόσο η «αντικειμενικότητα» της γνώσης όσο και η ύπαρξη κάποιας μοναδικής οικουμενικής θεωρίας (δηλ. μιας «μεγάλης αφήγησης») που θα ερμηνεύει το σύνολο της κοινωνικής ζωής

Η «γνώση» στη Μοντέρνα και στη Μεταμοντέρνα εποχή (3)

2. Το τρίπτυχο γνώση – επιστήμη – πρόοδος κλονίζεται, καθώς η επιστήμη:

α/ εμπορευματοποιήθηκε και συνέβαλε στην οικολογική καταστροφή του πλανήτη (τρύπα του όζοντος)

β/ χρησιμοποιήθηκε για την εξόντωση ανθρώπινων πληθυσμών στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης (δημιουργία χημικών όπλων)



Είναι αμφίβολο αν η γνώση καλλιεργεί – ή αντίθετα αποκτηνώνει - τον άνθρωπο



Πλέον, δεν μπορεί να αποτελεί αυτοσκοπό

Η «γνώση» στη Μοντέρνα και στη Μεταμοντέρνα εποχή (4)

3. Η γνώση δεν υπάγεται πλέον στους κανόνες της αλήθειας (αντικειμενικότητα), της ηθικής (ανθρωπισμός) και της αισθητικής (δημιουργία ενός ομορφότερου κόσμου)
4. Η γνώση πια έχει αξία μόνο στο βαθμό που είναι τεχνικά χρήσιμη. Για να συμβεί όμως αυτό θα πρέπει ταυτόχρονα να γίνει «ψηφιακή» – δηλ. να αποκτήσει μια μορφή αναγνωρίσιμη και αποθηκεύσιμη στο σύστημα ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή
5. Η γνώση αποτελεί καταναλωτικό προϊόν που παράγεται για να πωλείται και να καταναλώνεται. Όσοι αδυνατούν να το προμηθευτούν, χαρακτηρίζονται ως «ελαττωματικοί καταναλωτές»

Η «γνώση» στη Μοντέρνα και στη Μεταμοντέρνα εποχή (4)

Ο αντίλογος στη μεταμοντέρνα γνώση

Ζούμε σε έναν κόσμο όπου η «επιδίωξη του υλικού συμφέροντος είναι το μόνο απομεινάρι συλλογικού σκοπού που αντιλαμβανόμαστε. Ξέρουμε πόσο κοστίζουν τα πράγματα αλλά αγνοούμε πόσο αξίζουν... (και τούτο διότι) οι αγορές έχουν τη φυσική τάση να ευνοούν όσες ανάγκες και επιθυμίες μπορούν να ιδωθούν εμπορικά ή οικονομετρικά ... Τι γίνεται όμως με τα αγαθά εκείνα που οι άνθρωποι πάντα εκτιμούσαν αλλά δεν επιδέχονται ποσοτικοποίηση; Τι γίνεται με την ευεξία; Τι γίνεται με την αμεροληψία και το αίσθημα δικαίου; Τι γίνεται με τον αποκλεισμό, τις ευκαιρίες – ή την απουσία τους – ή την απώλεια της ελπίδας;»

Tony Judt, *Τα δεινά που μαστίζουν τη χώρα*

Κριτική Θεωρία & Κριτική Παιδαγωγική

- **Κριτική Θεωρία**

- Αποτελεί το φιλοσοφικό υπόβαθρο της Κριτικής Παιδαγωγικής
- Αποτελεί μια «μοντέρνα» θεωρία καθόσον βασίζεται στις αρχές (δηλ. στη «μεγάλη αφήγηση») του Μαρξισμού
- Δημιουργήθηκε από τη «Σχολή της Φραγκφούρτης»
-



Τα γεγονότα είναι κοινωνικά μορφώματα (δηλ. προϊόντα της ανθρώπινης δραστηριότητας) και άρα υπόκεινται σε αλλαγή

Κριτική θεωρία & Κριτική Παιδαγωγική (2)

- **Κριτική παιδαγωγική**

Κυριαρχεί η μορφή του **Paolo Freire** (γεννήθηκε σε μια από τις πιο φτωχές και υποανάπτυκτες περιοχές του πλανήτη / αφιέρωσε τη ζωή του στην εκπαίδευση των αναλφάβητων λαών του Τρίτου κόσμου / επηρεάστηκε από τη Σχολή της Φρανκφούρτης)



Η παραδοσιακή εκπαίδευση έχει **τραπεζικό χαρακτήρα**



Μοιάζει με μια συναλλαγή όπου ο δάσκαλος «καταθέτει» ένα γνωστικό «ποσό» και ο **μαθητής** στη συνέχεια καλείται να το «σηκώσει»



Λαμβάνει μια ετοιμοπαράδοτη εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας / δεν εμπλέκεται στην παραγωγή της γνώσης / διαμορφώνει μια *αλλοτριωμένη* συνείδηση

Κριτική θεωρία & Κριτική Παιδαγωγική (3)

- Σκέψεις και ιδέες από την **Αγωγή του καταπιεζόμενου**
- Η αγωγή του καταπιεζόμενου συντελείται σε δύο ξεχωριστά στάδια. Στο πρώτο στάδιο, οι καταπιεζόμενοι ξεσκεπάζουν τον κόσμο της καταπίεσης, και με την δράση τους αναλαμβάνουν να τον αλλάξουν. Στο δεύτερο στάδιο, όταν έχει πια αλλάξει η πραγματικότητα της καταπίεσης, η αγωγή αυτή παύει να ανήκει μόνο στους καταπιεζόμενους και γίνεται αγωγή όλων των ανθρώπων στην πορεία της διαρκούς απελευθέρωσης.
- Η αγωγή του καταπιεζόμενου, εμπνευσμένη από την αυθεντική γενναιοψυχία του ανθρωπιστή (όχι του φιλόανθρωπου) είναι η αγωγή του Ανθρώπου

Κριτική θεωρία & Κριτική Παιδαγωγική (4)

- Οτιδήποτε στέκεται εμπόδιο στην οντολογική μας αποστολή – δηλ. στο να γίνουμε πλήρεις άνθρωποι – είναι καταπίεση
- Η παιδεία είναι άσκηση ελευθερίας που λυτρώνει τον μαθητή αλλά και τον παιδαγωγό. Ο πρώτος δίνει αξία στον εαυτό του, αποτινάσσοντας το στίγμα της αγραμματοσύνης, και ο άλλος δίνει αξία στο εαυτό του διότι αποκτά την ικανότητα να ανοίγει διάλογο με τον μαθητή. Δεν είναι πια ο ερημίτης, ο παντογνώστης, ο απομονωμένος και ανεδαφικός σοφός
- Η «γραμματοσύνη» είναι μια ποιότητα συνείδησης και όχι απλώς κατάκτηση μιας –ηθικά ουδέτερης - τεχνικής

Κριτική παιδαγωγική & κριτική σκέψη

- Κριτική παιδαγωγική: μια μορφή επαναστατικής παιδαγωγικής που προσπαθεί να κατανοήσει τον κόσμο προκειμένου να τον αλλάξει – έχει ως έμβλημα τον κοινωνικό μετασχηματισμό
- Κριτική σκέψη: ένας ασαφής όρος που χρησιμοποιήθηκε ως αντίδοτο για το σχολείο της παπαγαλίας και της στείρας γνώσης – έχει ως έμβλημα την ευελιξία και την προσαρμογή στις νέες συνθήκες
- Η κριτική σκέψη – όταν δεν υπάγεται σε ιδεώδη – μοιάζει συχνά κυνική και απάνθρωπη (ας θυμηθούμε τα «λευκά κολάρα» των Βρυξελών που επισκέπτονταν τα τελευταία χρόνια την Ελλάδα των μνημονίων)

Η «συνάντηση» του Μεταμοντέρνου με την Κριτική Παιδαγωγική (1)

Το σημερινό **Αναλυτικό Πρόγραμμα** (δηλ. ο επίσημος οδηγός που περιλαμβάνει τους στόχους, τις διαδικασίες και τη γνώση που επιλέχθηκε ως κατάλληλη για διδασκαλία και μάθηση) έχει έναν έντονο τεχνοκρατικό χαρακτήρα



Μοιάζει με έναν απλό οδηγό ύλης που εγκλωβίζει το **σχολείο** στον «διδασκικισμό»



Δεν καλλιεργεί την ικανότητα –μαθητών και εκπαιδευτικών– να παρεμβαίνουν στην τοπική ή την διεθνή κοινότητα

Η «συνάντηση» του Μεταμοντέρνου με την Κριτική Παιδαγωγική (2)

- Στην αντιμετώπιση του συγκεκριμένου προβλήματος μπορεί να συνδράμει ο Μεταμοντερνισμός ο οποίος προτείνει ένα Αναλυτικό Πρόγραμμα το οποίο:
 - Αμφισβητεί την κυριαρχία των δυτικών πολιτισμικών μοντέλων και τον «εξευρωπαϊσμό» του ανθρώπου
 - Αναγνωρίζει την πολλαπλότητα του υποκειμένου, την ετερότητα και κάθε μειονότητα
 - Επιδεικνύει μια κριτική στάση απέναντι στο θέμα της νομιμοποίησης της γνώσης και ενισχύει τη διαφορά και την επινόηση
 - Απορρίπτει τις μοναδικές αλήθειες και τις καθολικές αρχές και ενθαρρύνει την υπέρβαση των υφιστάμενων γνώσεων και την παραγωγή καινούριων
 - Προωθεί την αυτονομία του εκπαιδευτικού και την ενεργητική εμπλοκή των μαθητών στην παιδαγωγική διαδικασία
 - Δεν κυριαρχείται ούτε κατευθύνεται από την ύλη, αλλά αντίθετα χρησιμοποιεί μια τεράστια γνωστική δεξαμενή

Η «συνάντηση» του Μεταμοντέρνου με την Κριτική Παιδαγωγική (2)

- Ο Μεταμοντερνισμός λοιπόν **δύναται** να απεικονίσει – με έναν σύνθετο και διορατικό τρόπο – τη σχέση μεταξύ κουλτούρας, εξουσίας και γνώσης. Ταυτόχρονα όμως **αδυνατεί** να συνεισφέρει στη δημιουργία μιας δημοκρατικής δημόσιας ζωής.



Θα πρέπει να συνδεθεί με την Κριτική Παιδαγωγική και να προκύψει έτσι ένας

«Κριτικός Μεταμοντερνισμός» ή «Μεταμοντερνισμός της αντίστασης»



Το «εγώ» συναντάται ξανά με το «εσύ» μέσα από κοινωνικές πρακτικές που προωθούν την κοινωνική δικαιοσύνη

Αντί επιλόγου ...

- Ζούμε σε έναν κόσμο ερειπίων, όπου τα μεγάλα οράματα έχουν πλέον καταρρεύσει ...
- Πρέπει να συνδυάσουμε το μεταμοντέρνο σφυρί που γκρεμίζει, με το μοντέρνο μυστήρι της κριτικής παιδαγωγικής που χτίζει